

Jukka Sarjala

Mitä kuuluu Turun romantiikalle?

Tutkimushistoriaa ja uusia näköaloja

Varhaisromantiikan aatteilla ja niiden reseptiolla oli ennen 1800-luvun puoliväliä ja varsinkin sen jälkeen taipumus jalostua pienten eurooppalaisten kansakuntien keskuudessa kansallisromantiikaksi. Kehitys joihtui paljolti suurilla kielialueilla sijainneiden valtakeskusten ja kehittymättöminä pidettyjen syrjäseutujen välisestä jännitteestä, johon kulttuureja ja väestöryhmiä myös ideologisesti totutettiin. Saksalaisessa tai ranskalaisessa romantiikassa on vaikea havaita samanlaista kansallista leimaa kuin vaikkapa virolaisessa tai tsekkiläisessä romantiikassa. Suomessakin romantiikka tunnetaan ensi sijassa 1800-luvun viimeisten vuosikymmenien kansallisromantiikasta, suomenkielisen näytelmä- ja romaanikirjallisuuden noususta ja kansallisen taide-elämän ja sen instituutioiden synnystä. Tutkijat ja tietokirjailijat palaavat yhä uudelleen suomalaisen taiteen ”kultakauteen”, nuoren Sibeliuksen Kalevala-innostukseen, kuvataiteilijoiden suosimaan karelianismiin ja muihin 1800-luvun lopun saavutuksiin. Nämä ovatkin ulkonaisesti paljon näyttävämpiä kuin 1800-luvun alkukymmenien romanttinen liikehdintä Turun akateemisissa piireissä.

Romantiikan ja kansallisuusaatteen läheinen suhde on leimallista koko 1800-luvulle. Merkittävän sysäyksen tälle yhteydelle antoi vuosisadan alussa Napoleonin valloitusotien synnyttämä vastarinta varsinkin Preussissa ja saksalaisissa ruhtinaskunnissa ja pikkuvaltioissa. Tilanteen

myötä romantiikka sai patrioottisia ja hyökkääviä sävyjä. Sen toteamiseksi tarvitsee vain tutustua Johann Gottlieb Fichten teokseen *Reden an die deutsche Nation* (1808) tai siihen osaan Heinrich von Kleistin runoutta ja poliittisia kirjoituksia, joka tiikuu ranskalaisvihaa (oodi *Germania an ihre Kinder*, 1809).¹ Tässä katsauksessa kuljen päinvastaiseen suuntaan, kansallisromantiikan ja hyökkäävän kansallismielisyyden tuolle puolen. Tarkasteluni paneutuu 1800-luvun alkukymmenien Turun romantiikkaan ja siihen kohdistuneeseen tutkimukseen, ja kansallisuusajattelu esiintyy pikemminkin sivuroolissa kuin tulkintojeni suunnannäyttäjänä.

On ehkä liioiteltua sanoa, että myöhempien aikojen kansallisuusaate olisi suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa suoranaisesti kaapanut Turun romantiikan omaan käyttöönsä. Silti jonkinasteista kansakunnan linjan hahmottelua aiheen tarkastelun liepeiltä on havaittavissa, kuten esityksestäni myöhemmin ilmenee. En voi tutkimushistorian erittelyssä välttää sivuamasta fennofiilisiä keskusteluasetelmia, mutta tarkoitukseni on katsoa aihetta uusista näkökulmista. Näihin kuuluvat yllirajaisuuden tutkimuksen, kirja- ja mediahistorian ja verkostojen tarkastelun esiin nostamat näkökohdat.

Vaikka harvat nykyään tulkitsevat 1800-luvun alun kysymyksiä kielestä, kulttuurista ja kansanrunoudesta 1800-luvun jälkipuolen fennomanian ja kansallisromantiikan valossa, tämä mah-

1. Ks. Johann Gottlieb Fichte, *Reden an die deutsche Nation*. Realschulbuchhandlung 1808; Heinrich von Kleist, *Sämtliche Werke und Briefe* I. Toim. Helmut Sembdner. Carl Hanser Verlag 1985, 716–719.

dollisuus on silti olemassa, kuten voi havaita viimeaikaisesta suomalaisesta populaarista tietokirjallisuudesta.² Oli Turun romantiikan intellektuaalisesta profiilista sitten mitä mieltä tahansa, sen tutkija joutuu miettimään kohteensa suhdetta 1800-luvun suuriin kysymyksiin kansakunnista, yhteisöllisyydestä ja kirjallisesta ja poliittisesta julkisuudesta. Viimeksi mainittuja teemoja on toki mahdollista käsitellä affirmatiivisen tai oikeuttavan asenteen sijasta monivaihteisesta tai kriittisestäkin näkökulmasta. Palaan kysymykseen nationalismiin tulkinallisesta roolista lopuksi.

Käsillä oleva aihe on ajankohtainen. Historiantutkijoiden keskuudessa on viriämässä uutta kiinnostusta Suomen suuriruhtinaskunnan ajan ensimmäiseen puoliskoon, joka ulottuu Porvoon valtiopäivistä ja keisari Aleksanteri I:n vuonna 1809 antamasta hallitsijavakuutuksesta säätyvaltiopäivien avaamiseen vuonna 1863.³ Kansallisen valtion rakentamista edeltävää aikakautta luonnehtivat virkamieshallinto, 1830- ja 1840-luvulla

■ Turun akatemiatalo. Johan Jakob Reinbergin litografiasarjasta *Vyer af Åbo*, 1852.

kukoistanut kotikeskeinen ja pienimuotoisuutta suosinut biedermeier-kulttuuri, Pyhä allianssi, painovapauden rajoitukset, rahajärjestelmän muutokset, hidas etäännyminen Ruotsista ja kirjallisen elämän ja sanomalehtijulkisuuden kehittyminen. Tutkimuksissa on mielekästä pohtia, miten yhteisöllisyyttä, julkisen keskustelun muotoja ja tiedon ja hyödykkeiden kulkua kehitettiin ja vaalittiin vailla vakiintunutta valtiokoneistoa toimineessa Suomessa. Niin ikään on perusteltua tarkastella, miten aatteelliset ja poliittiset virikkeet liikkuiivat ja vaikuttivat sensuurin ja keisarillisen valvonnan alaisina.

Turun romantiikka sijoittuu mainitun jakson alkuvaiheisiin. Nimityksellä on ollut tapana viitata siihen (Keisarillisen) Turun Akatemian ylioppilaiden ja nuorten dosenttien piirissä virinneeseen toimeliaisuuteen, joka 1810-luvun puolimaista

2. Ks. esim. Raija Majamaa & Marjut Paulaharju, *J. L. Runeberg. Suomen runoilija*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 969. SKS 2004, 7, 17–18.

3. Suomessa on käynnissä useita tähän ajanjaksoon kohdistuvia tai sitä muun ohessa tarkastelevia tutkimusprojekteja, joista mainittakoon ”Statsnatten i ny belysning: politisk kultur i Finland ur ett transnationellt perspektiv 1809–1863”, ”Kommunicerande konsumtion: kringvandrande försäljare och kulturmöten i Finland 1800–1940” (molemmat Svenska litteratursällskapet i Finland) ja ”Turku/Åbo 1800” (Turun yliopisto).

Turun vuoden 1827 paloon ulottuvalla ajanjaksoilla ilmeni kiinnostuksena kirjallisuuteen ja romantiikan runouteen, sanomalehtityöhön, suomenkieliseen kansanrunouteen ja Suomessa vallinneeseen valtiollis-poliittiseen ilmapiiriin. Tämän työn tuloksiksi on useasti mainittu kirjallinen albumi *Aura* (1817–1818) ja sanomalehdet *Mnemosyne* (1819–1823) ja *Åbo Morgonblad* (1821). Määritelmä toki kattaa olennaisia osatekijöitä, mutta se antaa haalean ja hiukan ponnettoman kuvan turkulaisten liikehännästä. Eivätkö Turun romantiikkaan kuulu myös ylioppilaslevottomuudet, vallankumoushaaveilut saksalaisten *Burschenschaftien* henkeen, yhdistystoiminta ja tiiviit yhteydet Ruotsiin? Aiheen tutkimushistoria osoittaa, että nämä näkökohdat kaipaavat lisävai- laistusta.⁴

Romantiikkaa vai uushumanismia?

Pitkään on kiistelty siitä, onko Turun romantiikka ollut varsinaisesti olemassa ja onko tuolle nimitykselle riittäviä perusteita. Hahmon kysymykselle antoi kirjallisuushistorioitsija Werner Söderhjelm teoksessaan *Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar* (1915). Se pohjautui tekijänsä pitämään luentosarjaan ja hahmotti ilmiön kirjallisia ja poliittisia ulottuvuuksia sekä ruotsalais-saksalaisia aatteellisia yhteyksiä. Teos on johdatus aiheeseen, ja siinä oleva tarkastelu rakentuu ansiokkaasti usean kiintopisteen varaan. Söderhjelm etsi Turun romantiikan juuria Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) pyrinnoista, Johann Gottfried von Herderistä ja Ruotsin suurvalta-ajasta. Kansanrunousharrastuksen ohella hän valotti aiheensa sidoksia ruotsalaiseen fosforismiin, gööttiläisyyteen ja Uppsalan akateemisiin piireihin.⁵ Söder-

hjelm toi niin ikään esiin, niukkoina mainintoina tosin, Friedrich von Schellingin luonnonfilosofian, Friedrich Schlegelin ja tämän veljen August Wilhelm Schlegelin, Novaliksen ja Ludwig Tieckin. Turkulaisten ylioppilaiden kirjalliset yhdistykset, runoiluharrastukset, sanomalehti-toiminta ja heidän akateeminen siirtokuntansa Uppsalan yliopistossa muodostivat Söderhjelm- in tarkastelukohteet.⁶ Turkulaisopiskelijoiden Saksa-orientaatiolla oli pitemmät perinteet, sillä Turun Akademia oli muiden Itämeren piiriin sijoittuneiden yliopistojen tavoin seurannut pohjoissaksalaisia protestanttisia esikuvia perustamisestaan lähtien. Tanskan ja Ruotsin muihin yliopistoihin – Kööpenhaminaan, Uppsalaan ja Lundiin – oli myös saapunut professoreita ja opiskelijoita Pyhästä saksalais-roomalaisesta keisarikunnasta Kustaa II Adolfin päivistä alkaen.⁷

Söderhjelmiä huomattavasti nuorempaa sukupolvea edustaneet ruotsalaistutkijat Gunnar Tideström ja Sven Rinman suhtautuivat hillitymmin turkulaisten akateemisten piirien romantiikka-innostukseen ja korostivat 1940-luvulla esittämässään tulkinnoissa näiden vahvaa sitoutumista uushumanismiin ja klassismiin. Taustoittaessaan varsinaista aihettaan Tideström kiinnitti suuressa Runeberg-monografiassaan huomiota 1810- ja 1820-luvun kirjallisuuteen, runousharrastuksiin ja Turussa tehtyihin käännöksiin antiikin klassikoista ja saksalaisesta aikalaiskirjallisuudesta. Artikkelissaan ”Nyhumanismen vid Åbo Akademi” Rinman taas otti lähilukunsa kohteeksi Johan Gabriel Linsénin (1785–1848), Johan Jakob Tengströmin (1787–1858) ja Axel Gabriel Sjöströmin (1794–1846) laatimat latinankieliset dissertaatiot. Molemmat tutkijat etsivät arvioissaan tasapainoa uuden ja vanhan välillä. Tideström arveli,

4. Assosiaatioketju opiskelija–nuoruus–kapina syntyi vasta 1800-luvun alussa. Saksassa ylioppilaiden protesteista tuli huomattava poliittinen tekijä nimenomaan 1810-luvulla esiin nousseiden *Burschenschaftien* ansiosta. Ranskassa puolestaan opiskelijakunta muotoutui sosiaaliseksi ryhmäksi 1810-luvulta 1840-luvulle ulottuvalla ajanjaksoilla. Opiskelijoilla oli merkittävä rooli kaikissa 1800-luvun ranskalaisissa vallankumouksissa. Ks. Jürgen Osterhammel, *Die Verwandlung der Welt. Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts*. 4. tarkistettu painos. Verlag C. H. Beck 2009, 1134.

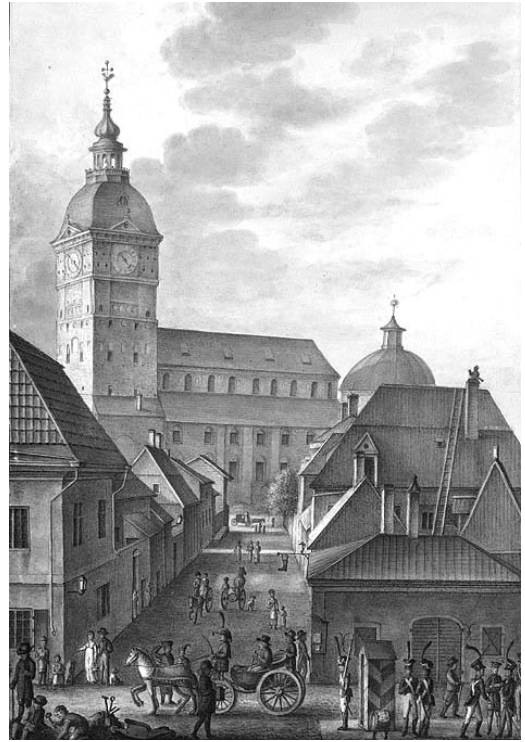
5. Fosforisteilla tarkoitettiin uuden suunnan ruotsalaisia romanttisia runoilijoita ja kirjailijoita, joiden tekstejä ilmestyi punakantisessa *Phosphoros*-nimisessä kirjallisessa kuukausilehdessä. Sitä julkaisi 1810–1813 Uppsalassa toiminut *Auroraförbundet*. Gööttiläisyys 1800-luvun alun muodossaan taas viittaa 1811 Tukholmassa perustettuun kirjalliseen klubiin *Götiska förbundet*, joka ihannoii romanttisessa hengessä muinaisia viikinkejä ja germaaneja. Tiivis yleisesitys ruotsalaisen romantiikan ryhmittymistä ja niiden julkaisukanavasta on esim. Roland Lysell, *Linjer i svensk romantik*. Teoksessa Gunilla Hermansson & Mads Nygaard Folkmann (toim.) *Ett möte. Svensk och dansk litterär romantik i ny dialog*. Centrum för Danmarksstudier 20. Makadam förlag 2008, 191–211.

6. Söderhjelm katsoi Turun romantiikan päättyneen Adolf Ivar Arwidssonin poismuuttoon Turusta ja Suomesta 1823. Werner Söderhjelm, *Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar*. Holger Schildts förlag 1915, 190.

7. Notker Hammerstein, *Relations with Authority*. Teoksessa Hilde de Ridder Symoens (toim.) *A History of the University in Europe. Volume II. Universities in Early Modern Europe (1500–1800)*. Cambridge University Press 1997, 147.

että Goethe-reseptio saattoi hillitä äärimmäistä romantiikkaa turkulaisten keskuudessa. Rinman puolestaan väitti, että Linsén ja Tengström omaksuivat uusia ajatuksia kadottamatta elävää yhteyttä aiempaan, Porthanin ja Frans Michael Franzénin (1772–1847) perintöön. Hän piti Söderhjelmin näkemystä Porthanista esiromantikkona huonosti perusteltuna. Tideström ja Rinman myös esittivät kriittisiä esteettisiä arvioita Turun romantikkojen kirjallisista aikaansaannoksista ja vertasivat niitä turkulaisten esikuviin Ruotsissa jälkimmäisten ylivoimaiseksi eduksi. Kiinnostava yksityiskohta on Rinmanin havainto, jonka mukaan ensimmäinen Suomessa esitetty julkinen maininta ruotsalaisesta fosforismista löytyy Linsénin dissertaatiotasarjasta *De ortu et incrementis linguæ latinæ* (Aboæ 1811–1819), joulukuussa 1811 tarkastetusta osasta.⁸

Tideströmin ja Rinmanin havainnot ja johtopäätökset muodostivat tulkintakehyksen, johon myös useat suomalaiset historiantutkijat nojautuivat viimeistään 1980-luvulta alkaen. Hallitsevaksi muodostui näkemys Porthanin perinnön ja saksalaiseen sivistysetokseen pohjautuvan uushumanismin vahvuudesta 1800-luvun alkukymmenien Suomessa. Matti Klinge totesi jo *Ylioppilaskunnan historian* ensimmäisessä niteessä (1967), että Turkuun saapunut romantiikan tuulahdus meni varsin nopeasti ohitse, eikä Turun henkinen perintö juurikaan jaksanut vaikuttaa uudessa ympäristössä yliopiston muutettua esivallan päätöksellä Helsinkiin 1828. Myöhemmin Klinge on arvioinut Söderhjelmin antaman nimityksen ”Turun romantiikka” melko harhaanjohtavaksi⁹ – ilmeisesti siksi, että se antaa ilmiöstä liian suurisuuntaisen kuvan. Samoille linjoille on asettunut Juha Manninen, jonka mukaan kyse oli marginaalisesta liikehdinnästä. Näkyvästä alusta huolimatta Turun romantiikka ei jatkunut Helsingissä, vaan siellä kokoontunut, kirjallisuudesta ja filosofiasta kiinnostunut Lauantaiseura etsi virikkeensä muualta. Manninen on kirjoitta-

■ Turun tuomiokirkko lähiympäristöineen. Carl Ludvig Engelin vesivärимаalaus vuodelta 1814. Lähde: Wikimedia Commons.

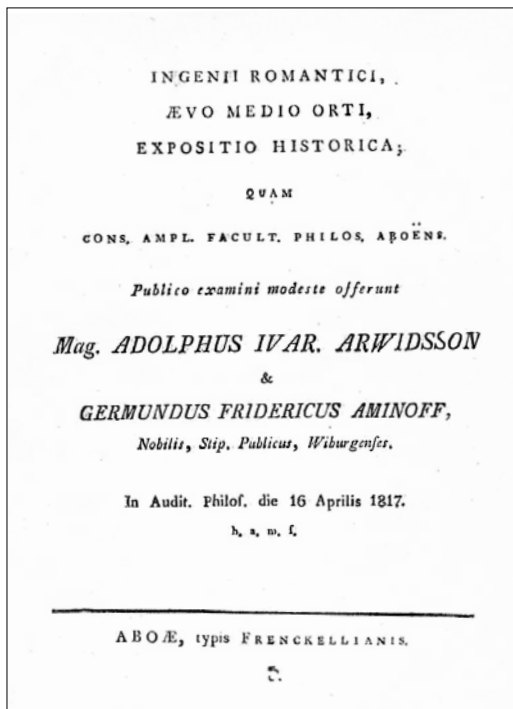
nut ”Turun haaveilijoista”, jolla nimityksellä hän ilmeisesti viittaa – paitsi Adolf Ivar Arwidssonin (1791–1858) lempinimeen ”Fantastengranat” – siihen, että Turusta puuttui teoreettisesti kunnianhimoinen valtioteoria tai kansallisuusfilosofia. Tämän seikan korjasivat Helsingissä ensin Johan Jakob Tengström Hegel-aiheisilla luennoillaan 1830-luvun alussa, sitten häntä paljon kuuluisammaksi noussut Johan Vilhelm Snellman omalla työllään.¹⁰

Vesa Oittinen on tiivistänyt nykynäkemysten Turun romantiikan ohimenevyydestä toteamukseen, että ajanjakso 1815–1825 oli Suomessa siir-

8. Gunnar Tideström, *Runeberg som estetiker. Litterära och filosofiska idéer i den unge Runebergs författarskap*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 285. Svenska litteratursällskapet i Finland 1941, 60–70; Sven Rinman, *Nyhumanismen vid Åbo Akademi. Lychmos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok* (1948–1949), lähemmin 101–111.

9. Matti Klinge, *Ylioppilaskunnan historia. Ensimmäinen osa 1828–1852*. WSOY 1967a, 3, 5; Matti Klinge, *Poliittinen Runeberg*. Suom. Marketta Klinge. WSOY 2004, 137.

10. Juha Manninen, *Miten tulkita J. V. Snellmania? Kirjoituksia J. V. Snellmanin ajattelun kehittymisestä ja taustoista*. Snellman-instituutin julkaisuja 5. Kustannuskiila Oy 1987, 25; Juha Manninen, Valoa valtion yössä. Modernin valtion oppi Suomessa 1830–1831. *Historiallinen Aikakauskirja* 101:2 (2003), 228, 231.

■ Adolf Ivar Arwidssonin dissertaatio keskiajan romantiikan hengestä, 1817. Kansalliskirjasto, Doria-kokoelma.

tymäkautta, josta puuttuivat selkeät tendenssit. Maassa esiintyi useita uusien ajatussuuntausten ituja ja yrityksiä, joista ei sitten seurannutkaan mitään pitempiaikaista. Immanuel Kantin filosofian reseptio, samoin kuin tutustuminen Kantin jälkeiseen saksalaiseen idealismiin (Fichte, Schelling) jäi epäselväksi ja satunnaiseksi. Oittinen arvelee, että syynä tähän oli vahva uushumanistinen valistusajattelu, ”Porthanin henki”, jota tuki vanhan kustavilaisen eliitin asemien säilyminen Venäjän vallan suojeluksessa.¹¹ On kiintoisaa huomata, että Turun romantiikan kohdaloksi koituneen lakastumisen tarkastelu on saanut muutamia tutkijaa, lähinnä Pertti Karkaman ja Matti Klingen, hahmottelemaan uushumanismista, Herderin ajatuksista ja taloudelliseen hyödyntävoitteluun kriittisesti suhtautuvasta

sivistysaatteesta jonkinlaista suomalaisen aateilmaston pohjavirtaa. Tämän Karkama ilmaisee selvästi Lönnrot-monografiassaan *Kansakunnan asialla* (2001). Teoksessaan *Poliittinen Runeberg* (2004) Klinge puolestaan muotoilee asian niin, että Arwidssonin muutettua Suomesta vuonna 1823 akateemisessa maailmassa ryhdyttiin kehittämään uushumanistisesti asennoitunutta ja monarkistisesti väritynyttä, jopa antikisoivaa kansallisuusaatetta. Sitä ajoivat Rooman ja Kreikan kirjallisuuden apulaiset Linsén ja Sjöström, Runebergin opettajat.¹² Ruotsalaista romantiikkaa voimakkaasti arvostellut, klassisistisesti suuntautunut Runeberg piti sittemmin huolta siitä, että isänmaakäsitys sai Suomessa antiikin maailmasta peräisin ollutta välimerellistä hohdetta.

Yllä olevat näkemykset ovat toki perusteltavissa, mutta niihin on syytä huomauttaa, että tuolla tavoin Turun romantiikan merkitys avautuu siitä käsin, lukeutuuko se vaikutushistorialtaan voittajien vai häviäjien leiriin. Karkama toteaa, että autonomian alku oli ratkaiseva vaihe suomalaisen sivistyneistön historiassa, sillä tuolloin tehtiin valintoja, joiden jäljet näkyivät kauan suomalaisessa kulttuurissa. Lisäksi hän luonnehtii romantiikan aatteita Suomessa ohimeneviksi ja pinnallisiksi, koska ne sosiaaliset epäkohdat, joista ne Länsi-Euroopassa olivat syntyneet, olivat suuriruhtinaskunnassa huomattavalta osin vasta uhkakuvia.¹³ Kirjallisten ja poliittisten pyrkimysten epäonnistuminen ja niiden hautautuminen menneisyyden kerrostumiin toimivat Karkaman esityksessä perusteena näkemykselle, etteivät ne ole historiallisesti kovinkaan huomionarvoisia.

Aatteista aineelliseen maailmaan

Klingen näkemykset Turun romantiikasta ovat hänen tutkijanuransa kuluessa ehtineet muuttua, ja niiden jonkinasteinen keskinäinen ristiriitaisuus tarjoaa mahdollisuuden pohtia aihetta laajemmin kuin vain kirjallisista tai aatteellisista näkökohdista lähtien. *Ylioppilaskunnan historiassa* Klinge totesi, että romantiikka oli yhteiskunnalliselta luonteeltaan hyvinkin konservatiivista. Tämän kanssa sopii yhteen Klingen 2000-luvulla

11. Vesa Oittinen, Suomen ensimmäiset kantilaiset. *Ajatus. Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja* 56 (1999), 76, 78.

12. Pertti Karkama, *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 843. SKS 2001, 15–16, 18, 49; Klinge 2004, 137, 145, 150.

13. Karkama 2001, 48, 50.

■ Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858). Lähde: Wikimedia Commons.

esittämä väite, jonka mukaan demokratia ja liberaalinen ajattelutapa hylättiin 1800-luvun alkupuolen suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Vallankumousaatteet tai oppositiosuuntaukset eivät herättäneet vastakaikua maassa Arwidssonin pamflettikirjoittelun päätyttyä vuonna 1822.¹⁴ Mitä muuta noina vuosina tapahtui Turun Akatemiassa, siitä Klinge on kirjoittanut useissa kohdin yksityiskohtaisesti kuten seuraavasta käy ilmi.

Turkulaiset ylioppilaat perustivat 1810-luvulla lukupiirejä ja seuroja. He hankkivat kirjoja, albumeja ja lehtiä, ja suunnittelivat myös perustavansa laajasti ylioppilaskuntaa edustavan klubin. Niin ikään ylioppilaat puolustivat laajalla, Uppsalassa ja Tukholmassa asti myönteistä huomiota herättäneellä kirjelmällä oikeuksiaan viranomaisia ja esivaltaa vastaan poliisilaitosjupakassa

vuonna 1817, kun kiisteltiin siitä, kenellä oli oikeus valvoa ja rangaista heitä. Kysymykset akateemisesta kansalaisuudesta nousivat etualalle. Opiskelijat myös rettelöivät säännöllisesti kaupungilla kisällien ja venäläisten sotilaiden kanssa, jolloin joku asiaan sekaantuneista tahoista oli tavallisesti humalassa.¹⁵ Muutamat akateemiset nuorukaiset matkustivat Uppsalan yliopistoon tutustuakseen romantiikan filosofiaan ja saksalaiseen idealismiin. Bakkanaalinen salaseurakin muodostettiin vuonna 1818. Lisäksi mieleltään nähtävästi epävakaa ylioppilas Johan Emanuel Gadolin (1801–1871) koetti, Saksassa tapahtunutta näytelmäkirjailija ja valtioneuvos August von Kotzebuen (1761–1819) murhaa ilmeisesti jäljitellen, surmata lääketieteen professori Israel Hwasserin (1790–1860) Turussa joulukuussa 1821. Gadolin joutui yrityksestä pitkälliseen oikeudenkäyntiin. Klinge on puhunut ylioppilaiden ”sankariajasta”.¹⁶ Eivätkö edellä mainitut tapahtumat ja teot ole osa romantiikkaan lukeutunutta poliittista aktiivisuutta? Jos oppositiomielisyys tai vallankumouksellinen liikehdintä ja yhdistystoiminta eivät aina johdukaan suoraan romantiikan aatemaailmasta, nämä asiat ovat historiallisen tapahtumisen myötä joka tapauksessa nivoutuneet yhteen. Klinge itse on viitannut siihen, että vaikka ylioppilasmellakointiin on lähes aina liittynyt nuoruuden ja alkoholin aiheuttamaa poliittisesti merkityksetöntä mielenosoittelua, esiin on myös tullut piilevinä vallitsevia mielialoja ja poliittisesti toimeliaimman jatoryhmän ideologiaa.¹⁷

Yllä olevat tiedot ja havainnot antavat aiheen pohtia, onko Turun romantiikka määritelty sitenkin liian ahtaasti vain kirjallis-aatteelliseksi harrastuneisuudeksi ja sen vuoksi vähäpätöiseksi ilmiöksi.¹⁸ Näyttää siltä, että Arwidssonin tiiviit yhteydet ruotsalaisiin romantikkoihin, hänen sankaruutta ja hurmioitunutta uhmaa ihannoiva dissertaationsa *Ingenii romantici, aevo medio*

14. Klinge 1967a, 3; Klinge 2004, 169.

15. Turussa juhlittiin paljon 1800-luvun alkukymmeninä, mistä kertovat tuon ajan aatelin ja muiden sosiaalisten yläkerrostumien kirjeet ja muistelmat. Turku johti tuolloin krouvien määrässä ylivoimaisesti muuta Suomea. Ks. Timo Soikkanen, *Suomalaisen poliisin synty ja Turun poliisilaitos 1816–1918*. Turku 2016, 41, 55, 93.

16. Matti Klinge, Turun ylioppilaskunta 1800-luvun alussa. Yhteispyrkimyksiä ja aatevirtauksia. Eripainos, *Historiallinen Arkisto* 61 (1967b), passim. Aatteiden vaikutushistorian näkökulmasta katsoen jännittävä on Klingen artikkelissa esiintyvä väite (349–350), että yliopiston tehtävistä ja akateemisesta vapaudesta käydyllä keskustelulla luotiin Snellmanin ja hänen aikansa opeille välttämätöntä maaperää Suomessa. Turussa 1810-luvun lopulla esitettyjä ajatuksia säteilivät Klingen mukaan kymmenet maalaispappilat 1830- ja 1840-luvulla.

17. Matti Klinge et al., *Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917*. Otava 1989, 82–83.

18. Sven Rinmanin (1948–1949) menetelytapa, jossa keskitytään ensi käden lähteistön osalta lähinnä vain akateemisiin dissertaatioihin, on jo aatehistoriallisestikin kestämätön ratkaisu arvioitaessa Turun romantiikan esiintymiä ja merkitystä.

■ Johan Jakob Tengström (1787–1858). Lähde: Wikimedia Commons.

orti, expositio historica (Historiallinen esitys keskiajalla syntyneen romantiikan hengestä, Aboe 1817) ja hänen palava kiinnostuksensa Schellingin luonnonfilosofiaan¹⁹ ovat saaneet historioitsijat pitämään häntä ainoana puhdasverisenä suomalaisena romantikkona. Muiden Turussa vaikuttaneiden akateemisten aikalaisten näemyksiä on ehkä piilevästi arvioitu hänen asenteidensa nojalla. Niin tai näin, voimakkaasti julkituotua romanttista katsomustapaa tai tietoisuutta on Turun akateemisista piireistä vaikea havaita. Onhan Arwidsson itsekin kuvannut vuonna 1815 perusteilla olleen Selma-seuran, mutta lopulta vaille nimeä jääneen kirjallisen yhdistyksen alkuvaiheita ja sen puuhamiehiä toteamuksella, että ”suuri joukko koostui irvistelijöistä, joilla ei ollut

vakavaa innostusta asialle”²⁰ Jos tai kun tämän tapaiset näkemykset otetaan lähtökohdaksi, silloin yhdistystoiminnalla, katutappeluilla ja muulla elämöinnillä, akateemisen kansalaisuuden idealla ja ylioppilaskunnan yhteishengen luomispyrkimyksillä näyttää olevan hyvin vähän tekemistä romantiikan kanssa. Silloin romantiikka rajautuu runouteen ja kirjallisuusharrastuksiin.

Romanttisten aatteiden ja oppien sijasta olisi Turun romantiikan osalta kenties osuvampaa puhua ylioppilaiden kokemasta yhteisöllisyydestä ja sen luomisesta, käytöksen, tekojen ja asenteiden tarttuvuudesta ja kopioimisesta. Ainakin se tekisi ymmärrettävämmäksi, miksi 1810- ja 1820-lukuun sattui niin paljon levottomuuksia, jännitteitä ja ristiriitoja, joita on mahdollista havaita sekä Turun Akatemian sisällä ylioppilaiden ja professorien kesken että noiden piiriin ulkopuolella akateemisen väen, muiden kaupunkilaisten ja viranomaisten välillä. On hyvä muistaa, että vaikka suoranaista vallankumouksellista toimintaa löydettiin hyvin vähän, epäilyt sellaisesta ja muunlaisesta oppositiomielialasta elivät vahvoina. Näihin viittaa Klinge,²¹ ja viranomaisten otaksumat salaisista vehkeilyistä saivat melkeinpä vainoharhaiset mittasuhteet 1820-luvun Saksassa, *Burschenschaftien* kotimaassa. Karlsbadin ruhtinaskokouksessa (1819) tehtyjen päätösten seurauksena Preussin ja saksalaisten ruhtinaskuntien ylläpitämä valvonta, urkinta ja oikeuslaitosten suorittamat kuulustelut ajoivat näet näiden maiden liberaali- ja reformistipiirejä maan alle – mikä taas vahvasti entisestään esivalan epäilyjä salaliitoista.²² Tällaista vallan ja vastarinnan dialektiikkaa saattaisi löytyä Turunkin osalta Arwidssonin Ruotsiin muuton jälkeiseltä ajalta, ilman että sitä tarvitsisi aina tulkita salaliittojen tai kumousmielialan merkiksi.

Yllä esittämiäni näkökohtia voisi täsmentää vertaillulla. Akateemisena kaupunkina ja romanttisen liikehännän näyttämönä Turku muistuttaa jossakin määrin muita pohjoismaisia ja myös pohjoissaksalaisia pieniä yliopistokaupunkeja,

19. Arwidssonin väitöskirjasta ja hänen Schelling-innostuksestaan ks. lähemmin Manninen 1987, 23, 28–29, 33–34.

20. Siteerannut Manninen 1987, 26. Kiivasluonteiseksi ja itsekeseiseksi tunnetun Arwidssonin lausumat aikalaisistaan on aina syytä asettaa kriittiseen ristivalotukseen muiden lähdetietojen kanssa.

21. Klinge 1967b, esim. 352–353, 365, 368, 386–387, 391–395.

22. Ks. esim. George S. Williamson, ”Thought Is in Itself a Dangerous Operation”. The Campaign Against ”Revolutionary Machinations” in Germany, 1819–1828. *German Studies Review* 38:2 (2015), 285–306.

ensi sijassa tietysti Uppsalaa, mutta lisäksi kuuluisaa varhaisromantiikan ja *Urburschenschaftin* syntysijaa Jenaa Thüringenissä.²³ Turku on rinnastettavissa myös saksalaisen valistusrationalismin keskuksiin Halleen ja Göttingeniin, jälkimmäisessä Porthan vieraili 1770-luvun lopulla. Kolmen viimeksi mainitun saksalaisen kaupungin yliopistot lukeutuivat 1700-luvun lopulla keisarikunnan suurimpiin.²⁴ Vertailuryhmään voisi lukea lisäksi Heidelbergin yliopiston, joka sijaitsi etelämpänä. Se tuli 1800-luvun alussa tunnetuksi romantiikan ja varhaisen germanistiikan keskuksena, erityisesti kansanlauluja ja satuja käsittelevien julkaisujen ansiosta.²⁵ Turun romantiikan käsittely laaja-alaisemmassa yhteydessä voisi sisältää jonkinasteista vastaavuuksien etsintää mainituista ympäristöistä, vaikka suorien herätteiden ja vaikutusyhteyksien löytäminen ja niiden dokumentointi saattaa Uppsalaa lukuun ottamatta osoittautua hankalaksi. Samankaltaisuuksien havaitseminen syventäisi kuitenkin käsitystä Turun tilanteesta ja auttaisi määrittelemään sen aatteellis-poliittista profilia ja pikkukaupunkimaista miljöötä. Olisi kiintoisaa tarkastella pääpiirteissään, missä määrin Itämeren piirin ja Pohjois-Saksan pienet yliopistokaupungit muodostivat 1700- ja 1800-luvun taitteen molemmin puolin akateemisten yhteisöjen esiintymän, jossa protestantismilla, uushumanismilla ja romantiikalla oli intellektuaalista painoarvoa. Radikaali varhaisromantiikka oli pohjoissaksalainen ilmiö.

Runonkeruuta, ylijalaisuutta ja verkostoja

Arwidssonin, Anders Johan Sjögrenin (1794–1855), Carl Axel Gottlundin (1796–1875) ja Abraham Poppiuksen (1793–1866) kiinnostus suomenkielisen kansanrunouden keruuseen ja suomen kieleen ylipäänsä tekee Turun romantiikasta jonkinasteista fennofiliaa tai varhaista fennomaniaa.²⁶ Virikkeet tuohon kiinnostukseen tulivat osittain Porthanin jättämästä perinnöstä ja hänen dissertaationsarjastaan *De poësi Fennica* (1766–1768, 1778). Söderhjelm antaa asialle suuren painon, ja hän kirjoittaa toki myös Herderin merkityksestä, mutta hänen näkemyksensä Turun Akatemian kaunopuheisuuden professorista esiromantikona herättäneen ristiriitaisia ajatuksia.²⁷ Tuohon rooliin Turussa sopii paljon paremmin Porthanin oppilas Franzén. Toisaalta yhtä epäilyttävää on – syistä, joista mainitsin alussa – ulottaa Arwidssonin ja Gottlundin nykyisin saamat mainesanat ”kansallinen herättäjä” ja ”suomalaisuuden tienraivaaja” osaksi heidän varhaista toimintaansa 1810-luvulla.²⁸

Arwidssonin poliittisen kirjoittelun ohella Turun romantiikan fennofiilinen ulottuvuus lieenee tutkituun osa puheena olevaa aihetta, ja siihen on viitattu myös useissa elämäkerroissa ja henkilöhistoriallisissa monografioissa.²⁹ Mutta kansanrunouden ja muun kansanperinteen keruuta organisoitiin loppujen lopuksi aika vähän Turusta käsin. On pikemminkin niin, että Turun romantikoille, 1790-luvulla syntyneelle

23. Jenasta yliopistokaupunkina ja sille ominaisista vetoimatekijöistä 1700-luvulla esim. Theodore Ziolkowski, *German Romanticism and Its Institutions*. Princeton University Press 1990, 228–237. Jenan kaupunki ja yliopisto kokivat vakavia vaurioita Napoleonin Preussista saaman voiton myötä Jenan ja Auerstedtin taistelussa 1806. Saksalaisista *Burschenschaftista* ja niiden kansallismielisestä ja osin muukalaisvastaisesta ja antisemitistisestä aatemaailmasta ks. lähemmin esim. Lieve Gevers & Louis Vos, *Student Movements*. Teoksessa Walter Rüegg (toim.) *A History of the University in Europe. Volume III. Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800–1945)*. Cambridge University Press 2004, 273–275.

24. Christophe Charle, *Patterns*. Teoksessa Walter Rüegg (toim.) *A History of the University in Europe. Volume III. Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800–1945)*. Cambridge University Press 2004, 33–34.

25. Heidelbergin kirjallisesta elämästä ks. lähemmin Ziolkowski 1990, 277–278.

26. Turun Akatemian ylioppilaat jättivät 1821 rehtorille laajasti allekirjoitetun kirjelmän, jossa anottiin suomen kielen opettajan saamista yliopistoon. Tällainen lehtorin virka perustettiinkin vuoden 1828 statuuteilla, jolloin yliopisto oli jo siirretty Helsinkiin. Ks. lähemmin esim. Klinge 1967b, 375–379.

27. Porthanin esiromanttisuudesta ks. Söderhjelm 1915, 43, 46, 158–159. Viimeaikaisessa tutkimuksessa Herderin vaikutusta 1700-luvun lopun Turussa on tarkastellut H. K. Riikonen, J. G. Herderin tuntemus Turun akatemian piirissä Porthanin ja Franzénin aikana. Teoksessa Kari Immonen & Sakari Ollitervo (toim.) *Herder, Suomi, Eurooppa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1060. SKS 2006, 265–290.

28. Luonnehdinnoista ks. Kari Tarkkainen, Arwidsson, Adolf Ivar (1791–1858). Teoksessa Matti Klinge (päätoim.) *Suomen Kansallisbiografia* 1. SKS 2003, 403; Risto Pulkkinen, Gottlund, Carl Axel (1796–1875). Teoksessa Matti Klinge (päätoim.) *Suomen Kansallisbiografia* 3. SKS 2004, 241.

29. Esim. Liisa Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisena herättäjänä*. Historiallisia tutkimuksia 35. Suomen Historiallinen Seura 1951; Mauno Jokipii (toim.) *Adolf Ivar Arwidsson*. Näkijä ja tekijä. Atena-kustannus 1992; Päivi Ronimus-Poukka, Anders Johan Sjögren. En finskhetens väckare? *Historisk Tidskrift för Finland* 90:2 (2005), 221–240; Risto Pulk-

ikäryhmälle, opiskeluaika merkitsi virikkeiden, innostuksen ja alustavan kenttätökokemuksen hankkimista myöhempiä, Ruotsiin ja Venäjälle asti sijoittuneita keruumatkoja varten.³⁰ Arwidssonin kolmiosainen *Svenska fornsånger* ilmestyi Tukholmassa vasta 1834–1842, ja Sjögrenin työ kansanrunouden sekä kansa- ja kielitieteen parissa pääsi muutamien alustavien kenttämatojen jälkeen kunnolla vauhtiin hänen siirtymään Pietariin vuonna 1819. Gottlund esitti näkemyksensä suomenkielisestä kansanrunokoelmasta jo vuonna 1817,³¹ mutta hänen tulokset keruutyönsä keskittyi Suomessa tapahtuneen alun jälkeen Ruotsiin 1810-luvun lopussa ja 1820-luvun alussa.³² Myös omia runoja kirjoittanut ja julkaissut Poppius, Gottlundin ystävä, siirtyi vuonna 1817 Uppsalan yliopistoon ja kokosi sitten Ruotsin oleskelunsa loma-aikoina suomalaisen kotipitäjänsä runoja ja kansanlauluja.

Turun romantikkojen kansanrunouden ja perinteen harrastuksessa varsinaisen keruutyön ohella yhtä merkityksellisiä olivat ne 1810-luvulla syntyneet verkostot ja kommunikaatioreitit, joita pitkin keruu- ja toimitustyötä koskeneet herätteet ja näkemykset kulkivat. Selväpiirteinen esimerkki tuollaisten verkostojen luomasta ylijärjestyksestä on Söderhjelmin kertoma tapaus, jossa Uppsalan yliopistoon vierailulle saapunut saksalainen kirjastonhoitaja ja muinaisaikojen tutkija Hans Rudolf Schröter ihastui kuulemaansa suomalaisen kansanrunouteen. Hän päätti saksantaa noita runoja, mutta ei juurikaan osannut suomea, ruotsia kyllä. Tietävästi Gottlund, Poppius,

Germund Aminoff (1796–1876) ja Johan Josef Pippingköld (1792–1832) käänivät ensin runot ruotsinkieliseksi proosaksi, josta Schröter sitten sommitteli saksankielisen asun runojen alkuperäisen metriikan mukaisesti. Suomen- ja saksankielinen kokoelma *Finnische Runen* ilmestyi Schröterin omakustanteena Uppsalassa vuonna 1819 ja levisi myös saksankieliselle alueelle. Kirja herätti heti laajaa huomiota, inspiroi murretutkimuskalle varustautuvan Beckerin myös runonkeruuseen ja sai kriitikot kirjoittamaan arvosteluissaan kansallisen kulttuurityön arvosta.³³ Ruotsalaisista romantikoista Lorenzo Hammarsköld ja Per Daniel Atterbom olivat samoihin aikoihin kannustaneet suomalaisia oman kansanperinteensä keräämiseen.³⁴ Virikkeet siis kiersivät Sisä-Suomen laulumailta Saksan ja Ruotsin kautta takaisin Turkuun.³⁵

Yllä selostettua yksilötasolla tapahtunutta tiedon ja herätteiden kulkua olisi syytä tarkastella Turun romantiikan historiassa laajemminkin, ja jossakin määrin tätä on toki tehty. Pelkkä aatehistoriallinen lukeneisuus ei silloin riitä, vaan on tutkittava henkilökohtaisia kontakteja, ryhmäytymistä ja kirjeenvaihtoyhteyksiä kuten myös lehtien ja kirjojen kulkeutumista ja lukemista. Turun romantikkojen yhdistyspyrinnöille esikuvan tarjosivat 1700-luvun salaseurat, osin ehkä Uppsalan kirjallispoliittinen Juntan-piiri ja muut 1790-luvulla tunnetut vallankumoukselliset ryhmät. Turun salaseuramaista Aurora-seuraa (1770–1779) ja sen ruotsalaisia vastineita on viimeksi tutkinut Juha Manninen.³⁶ Hän on käsitellyt

kinen, *Vastavirtaan*. C. A. Gottlund suomalaisena toisinajattelijana. *Psykobiografisen tutkimus*. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, uskontotieteen laitos 2003. Julkaisu saatavissa <http://ethesis.helsinki.fi/>; Ilmari Heikinheimo, *Kaarle Aksel Gottlund. Elämä ja toiminta. Ensimmäinen työkausi*. WSOY 1933.

30. Gottlund, Arwidsson, Linsén, Tengström ja Reinhold von Becker (1788–1858) keskustelivat lehtien palstoilla kansanrunoista, mytologiasta ja Suomen kansan luonteesta 1810- ja 1820-luvun taitteen molemmin puolin. Ks. lähemmin Minna Hagner, Turun romantikot ”kalevalaista” kansaa etsimässä. Teoksessa Niina Roininen (toim.) *Viimeinen Väinämöinen. Näkökulmia kansalliseepokseen*. Kirja-Aurora 2000, 59–67.
31. Ks. [Carl Axel Gottlund] Recension: Finland och Dess Inwånare. *Swensk Literatur-Tidning* 21.6.1817, 394.
32. Gottlundin fennofilia syntyi Ruotsissa romantiikan innoittamana. Ks. tästä näkemyksestä Anna-Maria Åström, Carl Axel Gottlund rajanylittäjänä. Teoksessa Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Tuulen jäljillä. Kirjoituksia kansanperinteestä ja kulttuurihistoriasta*. Kalevalaseuran vuosikirja 77–78. SKS 1999, 209.
33. Söderhjelm 1915, 151–153; ks. myös Manninen 1987, 31.
34. Hagner 2000, 59.
35. Historiantutkimuksessa käyttökelpoisia metodologisia esityksiä ylijärjestyksestä ja transnationalismista ovat esim. Aihwa Ong, *Flexible Citizenship. The Cultural Logic of Transnationality*. Duke University Press 1999; Ann Curthoys & Marilyn Lake (toim.) *Connected Worlds. History in Transnational Perspective*. The Australian National University Press 2006; Anna Amelina, Devrimsel D. Nergiz, Thomas Faist & Nina Glick Schiller (toim.) *Beyond Methodological Nationalism. Research Methodologies for Cross-Border Studies*. Routledge 2012.
36. Juha Manninen, *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*. Historiallisia tutkimuksia 210. SKS 2000.

Klingen ohella lyhyesti myös Turun romantiikan yhdistysmuotoisuutta ja sille keskeistä Porvoon kymnaasin toveripiiriä. Siihen lukeutuivat ainakin Arwidsson, Sjögren, Aminoff, Poppius, Gottlund, Immanuel Ilmoni (1797–1856), Alexander Blomqvist (1796–1848) ja Carl Gustaf Ottelin (1792–1864).³⁷ Ottelinin hyvä ystävä taas oli Eric Gustaf Ehrström (1791–1835), joka oli kiinnostunut kielikysymyksistä, kansallisista identiteeteistä ja historian roolista niissä.³⁸ Tämä piiri ja muut ystäväverkostot tiedottivat jäsenilleen kiinnostavista kirjoista ja muista uutuuksista, vaihtoivat ajatuksia luetusta ja arvioivat toistensa kirjallisia yritelmiä.

Turun romantiikan kaltaisten profiileiltaan hieman epämääräisten ja identiteeteiltään kiistelyjen aate- ja toimintaryhmien tutkimiseen on mahdollista avata uusi näkökulma kiinnittämällä huomio ajatusten ja virikkeiden mediavälittelytyteen.³⁹ Asialla on myös yhteys ylijärjaisuuden tarkasteluun. Näkökulman olennaisin etu on siinä, että tuollaiset verkostot määrittävät silloin materiaalistien ja immateriaalistien toimijoiden välisinä vuorovaikutussuhteina eivätkä itsevaltaisten ihmisyyksilöiden yhteenliittyminä. Materiaalistit toimijat ovat tässä tapauksessa kirjoja, lehtiä, kirjeitä, mahdollisia muita medioita ja myös ihmisiä fyysisinä aistimellisina olentoina,

kun taas immateriaalistit toimijat tarkoittavat tulkinta- ja merkityksenantokyvyillä varustettuja ihmistietoisuuksia. Erottelu on kaikkea muuta kuin keinotekoinen, koska näin saadaan näkyviin myös aineellisten olioiden toimijaluonne.⁴⁰ Niinpä Turun romantiikkaan perehtyvän on hyvä ottaa ohjenuoraksi *follow the money* tutkintaperiaatteesta muunneltu ohje *follow the books*. Kirjavirrat saivat aikaan muutoksia yhteisöissä.⁴¹ Mediat johdattavat kiinnostaville jäljille: Ketkä lukivat samoja kirjoja ja lehtiä ja miten lukijat järjestäytyivät niiden ympärille? Mistä päin niitä tuli maahan? Millaisia kirjoja ylioppilaat tavoittelivat ja hankkivat? Mitkä olivat kiellettyjä kirjoja ja lehtiä? Ainakin Gottlund ja Sjögren olivat innokkaita kirjojen ostajia ja lukijoita, ja romantiikan aatteisiin hyvin perehtynyt Arwidsson puolestaan levitti vallankumouksellista kirjallisuutta.⁴²

Turun romantiikan olemassaolo osuu aikaan, jolloin eurooppalainen yliopistojärjestelmä kohosi laajentumassa olleet kirjastomarkkinat ja niiden mukanaan tuoman muutoksen kirjallisessa julkisuudessa. Turun Akatemiassa luennointi oli aiemmin merkintynyt paljolti sanelua suoraan kirjoista ja siihen liittynyttä niukkasanaista kommentointia. Kirjoja oli ollut vähän, ja näin niiden sisältöjä oli välitetty laajemmalle yleisölle. Mutta nyt kirjojen saatavuus helpottui, ja yhä useammat

37. Manninen 1987, 25–28.

38. Ks. Johanna Wassholm, *Svenskt, finskt och ryskt. Nationens, språkets och historiens dimensioner hos E. G. Ehrström 1808–1835*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 731. Svenska litteratursällskapet i Finland 2014. Ehrström toimi Turun Akatemian venäjän kielen lehtorina sekä Venäjän historian ja kirjallisuuden dosenttina vuodesta 1816 ja siirtyi myöhemmin kirkkoherraksi Pietariin.

39. Tiedon mediamuotoisuudesta esim. Johan Östling, *Humboldts universitet. Bildning och vetenskap i det moderna Tyskland*. Bokförlaget Atlantis 2016, 26.

40. Aihetta käsittelee erityisesti uusmaterialismi (*new materialism*), joka eroaa aiemmasta aineellisen kulttuurin ja ympäristön tutkimuksesta – ja myös marxilaisesta historiallisesta materialismista – siinä, että se pitää kaikkia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä olentoja sekä aineellisen maailman kappaleita ja osia tasavertaisina toimijoina, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tällöin aine ja materiaalistit ympäristöt eivät ole pelkkiä inhimillistä merkityksenantoa heijastavia pintoja eivätkä passiivisten objektien kokoelmia, vaan aktiivisia tapahtumiin, tekoihin ja kehityskulkuihin osallistuvia osapuolia. Uusmaterialismista ja sille ominaisesta ontologisesta monismista lähemmin esim. Diana Coole & Samantha Frost (toim.) *New Materialisms. Ontology, Agency, and Politics*. Duke University Press 2010; Karen Barad, *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press 2007; Craig Lundy, *History and Becoming. Deleuze's Philosophy of Creativity*. Edinburgh University Press 2012; Manuel DeLanda, *A Thousand Years of Nonlinear History*. Swerve Editions 1997.

41. Kirjahistorian tutkimisesta esim. Robert Darnton, *What is the History of Books? Daedalus* 111:3 (1982), 65–83. Turun romantiikan tutkimukselle hyödyllisiä suomalaisia kirjahistorian tutkimuksia ovat Tuija Laine, *Kolportöörejä ja kirjakauppiaita. Kirjojen hankinta ja levitys Suomessa vuoteen 1800*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1098. SKS 2006; Jyrki Hakapää, *Kirjan tie lukijalle. Kirjakauppojen vakiintuminen Suomessa 1740–1860*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1166. Tiede. SKS 2008; Minna Ahokas, *Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa 1700-luvulla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 188. Suomen Tiedeseura 2011.

42. Heli Rantala, *Kirjat ja oppineiston kirjallinen toiminta 1800-luvun alun Turun akatemiassa*. Teoksessa Kaisa Hypén, Leila Koivunen & Janne Tunturi (toim.) *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupungin-kirjastossa 1800–1900-luvulla*. BTJ Finland 2015, 100–101; Klinge 1967b, 315, 378.

tarttuivat kynään ilmaistakseen ajatuksiaan. Tästä seurasi, että professorit joutuivat kilpailemaan asemastaan tiedon auktoriteetteina. Ajan oloon heidän roolinsa muuttui, kun kirjoittavasta ja uusia näkemyksiä tuottavasta tutkijasta tuli akateeminen ihanne.⁴³ Lehdistökin alkoi vähitellen kasvaa, koska saksalainen Friedrich Koenig oli 1800-luvun alussa kehittänyt höyrypainon, joka mahdollisti aiempaa tehokkaamman painotyön.⁴⁴ Turun ylioppilaat eivät olleet enää akatemian professorien ja dosenttien armoilla, vaan he ostivat ja tilasivat uutuuksia Frencckellin tai Meyerin kirjakaupasta, jos eivät sitten saaneet niitä Ruotsista palanneilta ystävilään.

Konstellaatiotutkimuksen mahdollisuus

Turun akateemista maailmaa ja sen toimijoita 1800-luvun alkukymmeninä tarkasteli yksityiskohtaisesti Gustaf Heinrichus, lapsenpäästöopin professori ja kulttuurihistorioitsija, jonka tuotanto on tätä aihepiiriä koskien verrattain laaja. Hän kirjoitti Arwidssonista, Ilmonista, Turun Akatemian kehityksestä, ajoittain väkivaltaisista opiskelijalevottomuuksista ja myös kaupungin seuraelämästä, tärkeimpiä aiheita mainitakseni.⁴⁵ Historioitsijana nähtävästi itseoppineen Heinrichuksen esitykset eivät juuri omaa intellektuaalista painoarvoa, ne ovat pikemminkin huolellisesti laadittuja selostuksia ja sitaattikokoelmia. Mutta tässä heuristisessa tehtävässä ne palvelevat nykytutkijaa erinomaisesti, ja sen vuoksi ne ansaitsevat tulla mainituiksi osana Turun romantiikkaa

koskevaa aiempaa tutkimusta. Muita ajan kellastamia, mutta edelleen käyttökelpoisia tarkasteluja ovat julkaisseet Carl von Bonsdorff, Carl Gustaf Estlander ja Thiodolf Rein.⁴⁶ Lisäksi Turun akateemisen nuorison ystävyysuhteita ja intellektuaalisia harrastuksia 1800-luvun alkukymmeninä valottaa perusteellisesti ja ansiokkaasti vuonna 1944 valmistunut Liisa Castrénin väitöskirja nuoresta Arwidssonista.⁴⁷

Näiden tutkijoiden saavutusten rinnalle on syytä nostaa vähemmän tunnettu, mutta kellovöllinen ja lähdepohtaltaan kattava, Riihimäen kirkkoherrana pitkään palvelleen Wiljo-Kustaa Kuulialan väitöskirja Turun romantiikkajen uskonnollisista asenteista, vuodelta 1931. Sen alkuosaan sisältyy pitkäkö katsaus Turun romantiikan edustajiin, heidän toimintaansa, Ruotsi-yhteyksiinsä ja kirjallisiin harrastuksiinsa. Kuuliala katsoo ”romantiikkaa harrastavan ylioppilasryhmän yhtenäisen toiminnan” ulottuvan Turussa vuosiin 1812–1823. Monet nuorukaiset olivat Kuulialan mukaan uusista aatteista tavattoman innostuneita, mutta yliopiston professorit ja muut opettajat – Fredrik Bergbomia, lääketieteen professori Israel Hwasseria ja teologisessa tiedekunnassa vaikuttanutta Johan Adam Edmania lukuun ottamatta – suhtautuivat niihin kielteisesti. Samoin oli asianlaita valtion virkamiesten keskuudessa. Näin ollen Kuuliala arvioi romanttisen liikehdinnän Suomessa ”aristokraattiseksi” eli suppeihin piireihin rajoittuneeksi.⁴⁸ Tosin sillä oli kyseisen tutkimuksen perusteella laajempi ja

43. Östling 2016, 34. Puheena olevaa murrosaikaa käsitellessään Östling (26, 36) kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että 1700-luvun lopulta alkaen Saksassa alkoi ilmestyä yliopistolaitoksen tarkoitusta ja tehtäviä käsitteleviä kirjoja ja pamfletteja, tekijöinä muiden muassa Kant, Friedrich Schiller, Fichte, Schelling ja Friedrich Schleiermacher. Osa noista kirjoituksista oli tunnettuja Turussa, erityisesti Schellingin *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studium* (1803). Siellä keskusteltiinkin akateemisesta kansalaisuudesta, ja ylioppilaat koettivat järjestäytyä ajan uusien yliopistolaitosten ideoiden pohjalta. Ks. lähemmin Klinge 1967b, 318–330.

44. Peter Burke, *A Social History of Knowledge II. From the Encyclopédie to Wikipedia*. Polity Press 2012, 97.

45. G[ustaf] Heinrichus, Om A. I. Arwidssons förvisning från Åbo akademi och bortflyttning från Finland. Teoksessa *Förhandlingar och uppsatser* 22. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 88. Svenska litteratursällskapet i Finland 1909, 27–122; G[ustaf] Heinrichus, *Schildringar från Åbo Akademi 1808–1828*. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 101. Svenska litteratursällskapet i Finland 1911; G[ustaf] Heinrichus, *Anteckningar om Immanuel Ilmoni enligt bref och dagböcker*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 109. Svenska litteratursällskapet i Finland 1912; G[ustaf] Heinrichus, *Från samhällslifvet i Åbo 1809–1827. Kultur- och personhistoriska skildringar*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 116. Svenska litteratursällskapet i Finland 1914.

46. Carl von Bonsdorff, *Åbo Akademi och dess män 1808–1828 I*. Bidrag till Kännedom af Finlands natur och folk 69. Finska Vetenskaps-Societet 1912; C[arl] G[ustaf] Estlander, Arwidsson som publicist i Åbo. Teoksessa *Förhandlingar och uppsatser* 8. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 28. Svenska litteratursällskapet i Finland 1894, 90–180; Th[iodolf] Rein, *Åbo universitets lärdoms historia 10. Filosofins studium vid Åbo universitet*. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 80. Svenska litteratursällskapet i Finland 1908.

47. Liisa Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson I. Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*. Otava 1944.

48. Wiljo-Kustaa Kuuliala, *Turun romantiikkojen suhtautuminen uskonnollisiin kysymyksiin*. Väitöskirja, Helsingin yliopiston julkaisuopillinen tiedekunta 1931, 50–53.

pitkäaikaisempi vaikutuspiiri uskonnollisten yhteyksien kautta.

Kaikki mainitut esitykset, varsinkin Heinrichus ja Kuuliala, tarjoavat lähdeaineistojensa nojalla johtolankoja Turun romantiikan verkostomuotoisuuden tarkasteluun. Aiheeseen tutustujalle syntyy tähänastisen tutkimuksen perusteella käsitys, että turkulaisten harrastuneisuus ja liikehdintä oli kansainvälisesti orientoitunutta Ruotsista ja Saksasta saatujen virikkeiden ansiosta. Monet ylioppilaat, osa professoreista ja jotkut virkamiehetkin tunsivat romantiikan aatteita, saksalaista idealismia ja *Burschenschaftien* kansallismielisyyttä ja vallankumouksellisuutta. Lisäksi osa ylioppilaista asettui konfliktitilanteissa professorikuntaa ja viranomaisia vastaan. Tutkijat ovat kuitenkin esittäneet vaihtelevia näkemyksiä siitä, kuinka syvälle romantiikka pääsi juurtumaan tuon ajan Suomessa. Alustavina vertailukohtina ovat toimineet Uppsalan ja Tukholman vastaavat muodotemat, eivätkä johtopäätökset ole juuri tukenet olettamusta Turun romantiikan elinvoimaisuudesta uushumanismin ja kustavilaisuuden rinnalla. Tämä kysymys ja koko vertailuasetelma on mahdollista kuitenkin muuntaa toiseen muotoon käsittelemällä Turun romantiikkaa ihmisistä ja tieto- ja julkaisuvirroista koostuneena verkostona, joka ylitti valtakuntien rajat, mutta juurtui huonosti minnekään, koska sen identiteetti perustui jatkuvaan välissä olemiseen.⁴⁹ Se oli suhteiden ja vuorovaikutusten kokonaisuus, ei oppirakennelma. Arwidssonin ja Fredrik Bergbomin (1785–1830) esityksiä lukuun ottamatta se näkyy heikosti Turun Akatemian dissertaatioissa,⁵⁰ toisin kuin uushumanismi.

Saksalaisesta konstellaatiotutkimuksesta (*Konstellationsforschung*) voi etsiä tukea yllä esitettyyn näkökulmanvaihdokseen. Sitä on kehitetty ensi sijassa saksalaisen idealismin ruohonjuuri-

tason analyysissä, tunnetuimpina edustajinaan Dieter Henrich ja Manfred Frank.⁵¹ Konstellaatiotutkimus hahmottaa aiheista, luovista virikkeistä ja ongelmista muodostunutta ajatteluavaruutta, *Denkraum*. Sen lähtökohta on, että elinkelpoiset ideat edellyttävät yhteisöä. Ajattelu tapahtuu muualla kuin yksittäisissä ja itseriittoisissa tietoisuuksissa. Konstellaatio-sana tarkoittaa alun perin tähtikuviota. Tässä yhteydessä käsite viittaa siihen, että argumenttien ja lausumien taustalla piilevät ennakkokäsitykset ja ajattelun perustavat olettamukset syntyvät ihmisten välissä, monen toimijan muodostamassa verkostossa, ryhmässä tai kuviossa. Konstellaatiotutkimus on kiinnostunut monista erilaatuisista toimijoista sekä monipuolisesta ja runsaasta lähteistöstä, josta suuri osa saattaa olla painamatonta aineistoa.

Tässä vaiheessa on vielä hankala arvioida, millaista ja kuinka laajaa apua konstellaatiotutkimuksesta on Turun romantiikan tutkimuksessa. Joka tapauksessa sen tähänastiset saavutukset lukeutuvat filosofian historian ja ajattelujärjestelmien tutkimuksen aloihin.⁵² Konstellaatiotutkimuksen vaalima näkemys ajattelun yhteisöllisyydestä, julkilausuttujen argumenttien taustalla piilevien ennakkokäsitysten levittäytymisestä useiden toimijoiden väliseen ajatteluavaruuteen, voi kuitenkin osoittautua hedelmälliseksi Turun romantiikan tarkastelussa. Ainakin sen turvin saattaisi olla mahdollista arvioida, oliko A. I. Arwidssonin aatteellinen painoarvo tai rooli Turussa loppujen lopuksi niin suuri kuin aiemman tutkimuksen siitä antama kuva. Toinen tehtävä voisi avautua siitä, että useiden henkilöiden keskinäisen kirjeenvaihdon ja muiden muistiinpanojen analysointi nostaisi esiin keskusteluja ja erimielisyyksiä, joiden nojalla olisi mahdollista luoda tulkinta Turun romantikkoja askarruttaneista yhteisistä ongelmista ja peruskysymyksistä.

49. Tässä saattaisi tulla luovasti sovellettuna kyseeseen historiallinen tai sosiaalinen verkostoaanlyysi, joka kartoittaisi ja esittäisi vaikkapa graafisesti erilaisia kontakteja, toimijoiden vaikutusvaltaa ja tiedon ja ihmisten kulkureittejä. Turun Akatemiaa koskevasta verkostotutkimuksesta ks. esim. Kaisa Saarenmaa, *Turun akademia innovaatiokeskuksena 1700-luvulla. Porthanin aika verkostotutkimuksen valossa*. Suomen historian sivuaineen tutkielma, 2007. Tampereen yliopiston julkaisuarkisto, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-17689> (12.10.2017).

50. Bergbom käsitteli Schellingin näkemyksiä esim. dissertaatiossaan *De libertate cum necessitate concilianda* (Aboæ 1813).

51. Dieter Henrich, *Konstellationen. Probleme und Debatten am Ursprung der idealistischen Philosophie (1789–1795)*. Klett-Cotta 1991; Manfred Frank, *”Unendliche Annäherung”. Die Anfänge der philosophischen Frühromantik*. Suhrkamp Taschenbuch Verlag 1997.

52. Valaiseva johdatus konstellaatiotutkimuksen perusteisiin ja siitä käytyyn keskusteluun on Martin Mulsow & Marcelo Stamm (toim.) *Konstellationsforschung*. Suhrkamp Taschenbuch Verlag 2005.

Metodologisen nationalismin tuolle puolen

Kuten tästä katsauksesta käy ilmi, Turun romantiikasta on viime vuosina tai oikeastaan vuosikymmeninä julkaistu aika vähän uutta tietoa ja tutkimusta. Suomessa historioitsijat ja tietokirjailijat ovat olleet kiinnostuneempia 1800-luvun lopun kansallisromantiikasta kuin vuosisadan alun varhaisromantiikasta.⁵³ Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa on kuitenkin viime aikoina virinnyt kiinnostusta valaista Turun romantiikkaa uusista, osin yllä esitellyistä näkökulmista. Siellä työskentelevistä tutkijoista Heli Rantalan teemana on vallankumouksen perintö 1800-luvun alun Suomessa ja Turun Akatemiassa esiintynyt yliopistoaktivismi. Juhana Saarelaisen tavoitteena on tarkastella lähemmin Turun romantikkojen kansallista ajattelua ja arvioida uudelleen siihen liitettyä nationalistista kontekstia. Tämän kirjoittaja on puolestaan kiinnostunut Turun romantiikasta verkostomuotoisena ja mediavälitteisenä ilmiönä.

Historioitsijat ovat aiemminkin kyenneet tarkastelemaan Turun romantiikkaa laajemmassa kansainvälisessä kontekstissa ja myös sosiaalishistoriallisesti. Heistä on erikseen mainittava Matti Klinge. Se mikä erottaa aiempia tulkintoja tämän hetken suunnitelmista ja tutkimusnäkökymistä on, että nuorempi tutkijapolvi ei pyri arvioimaan turkulaista liikehdintää suhteessa 1800-luvun suureen kansalliseen linjaan, tarkoitetaan tällä sitten snellmanilaista kansallisuusfilosofiaa, Runebergin antikisoivaa sankarirunoutta tai kaikki valtaapitävät piirit läpäissyttä sivistysaatetta. Viimeksi mainittuja teemakokonaisuuksia voisi saksalaisen sosiologin Ulrich Beckin tapaan nimittää ”metodologisen nationalismin” ilmauksiksi. Hänen ja monen muun sosiaalieteilijän käyttämä käsite kuvaa sitä, miten tietyt kansallisval-

tiot tarkastelevat niille ominaisia ja tuttuja perinteitä yhä uudelleen saamatta aikaan todellista näkökulman vaihtoa.⁵⁴ Tällaisen työn tuloksena Snellman ja sivistysaate ovat Suomessa juurtuneet kansakunnan kollektiiviseen muistiin, jossa Turun romantiikalle on suotu häirikön sivurooli.

Metodologiselle nationalismille on syytä esittää puheena olevan aiheen käsittelyssä vaihtoehto. Jos tai kun Turun romantiikka oli intellektuaalinen ja poliittinen leimahdus, joka sammui 1820-luvulla, sitä on myös oikeus käsitellä sellaisena. Kansallisesti luonteenomaisten aatteiden ja aineiden sijasta tutkijat voivat keskittyä ylirajaisiin yhteyksiin. Ajatukseen Turun romantiikan lyhyestä mutta kiihkeästä elinkaaresta sisältyy toinenkin varhaisempia tuloksia ja nykyisiä tutkimusmahdollisuuksia erottava näkökohta. Turun romantiikkaa on kiinnostava tarkastella sen tietynasteisesta kumousluonteesta käsin. Vaikka kyseessä ei ollutkaan jakobiininen yritys, sitä veivät eteenpäin saksalaisesta idealismista ja *Burschenschaftesta* innostuneet nuoret. Tällainen toiminta edellytti nopeita reaktioita, luovaa tunne-energiaa, levottomuuksia Turun kaduilla ja kirjojen ja ihmisten muodostamia verkostoja, jotka kaikki yhdessä, monesti ruumiillis-materiaalisella tasolla, kutoutuivat yhteen tietyn aikaa vaikuttaneeksi intellektuaaliseksi ja sosiaaliseksi liikehdinnäksi. Aiemmin tällainen intensiivisyys jäi Turun romantiikan tutkimuksessa pitkälti aatesisältöjen ja poliittisten näkökohtien varjoon, mutta nuorempien tutkijoiden on korkea aika kohdata sen asettama haaste.

FT **Jukka Sarjala** on musiikin kulttuurihistorian dosentti Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa. **Sähköposti:** jukka.sarjala@utu.fi

53. Tässä suhteessa on oireellista, että tuoreimman saksalaista varhaisromantiikkaa esittelevän suomenkielisen teoksen julkaisi kustannusliike Karisto niinkin kauan sitten kuin 1927. Kyseessä on Oskar F. Walzelin *Saksalainen romantiikka*, joka on käännös alun perin 1908 ilmestyneestä teoksesta *Deutsche Romantik*.

54. Ks. Vorwort. Teoksessa Martin Mulsow & Marcelo Stamm (toim.) *Konstellationsforschung*. Suhrkamp Taschenbuch Verlag 2005, 11. Yhteiskuntatieteissä metodologisen nationalismin käsitettä ovat kehittäneet erityisesti Andreas Wimmer ja Nina Glick Schiller.